

ادبیات عامیانه

(رشته زبان و ادبیات فارسی)

www.ketab.ir

دکتر طاهره جعفرقلیان

سرشناسه	:	جعفر قلیان، طاهره
عنوان و نام پدید آور	:	ادبیات عامیانه : (رشته زبان و ادبیات فارسی) / طاهره جعفر قلیان.
مشخصات نشر	:	تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	چهارده، ۱۵۰ ص.
فروست	:	دانشگاه پیام نور؛ ۲۶۲۰. گروه زبان و ادبیات فارسی؛ ۱۳۹۲/۱.
شابک	:	978 - 964 - 14 - 0668 - 6
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۱۴۷ - ۱۵۰.
موضوع	:	ادبیات عامه ایرانی
موضوع	:	Folk literature, Iranian
موضوع	:	ادبیات عامه ایرانی - آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی)
موضوع	:	Folk literature, Iranian -- Examinations, questions, etc. (Higher)
رده بندی کنگره	:	PIR۳۹۷۶
رده بندی دیویی	:	۸۴۰/۹۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۹۰۲۳۲

ادبیات عامیانه

مؤلف: دکتر طاهره جعفر قلیان

ویراستار علمی: دکتر حسین سجادی

تهیه و تولید: دفتر تدوین و تولید کتاب و محتوای آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و توزیع دانشگاه پیام نور

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۱۴ - ۰۶۶۸ - ۶

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0668 - 6

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می‌باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید، کپی یا خلاصه‌برداری، نشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و ... این اثر یا بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و ... بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مولفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می‌گیرند.)

(این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است)

آدرس فروشگاه مرکزی چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور: تهران، خیابان شهید رجایی،

نرسیده به تقاطع آزادگان، جنب ورزشگاه یادآوران. تلفن: ۵۵۵۰۲۱۰۴ - ۵۵۰۰۹۸۳۸

سایت فروش اینترنتی: <http://digibook.pnu.ac.ir>

چاپ اول: ۱۳۹۸
شمارگان: ۵۰۰
قیمت: ۱۷۰۰۰۰

فهرست مطالب

مقدمه

پیشگفتار

سیزده

یازده

۱

۱

۱

۲

۳

۴

۴

۶

۸

۸

۱۰

۱۱

۱۴

۱۵

۱۵

۱۶

۱۷

۱۸

۱۹

۱۹

۲۰

فصل اول: فرهنگ عامیانه

هدف کلی

هدف‌های یادگیری

۱-۱ تعریف ادبیات

۲-۱ ادبیات عامیانه

۳-۱ تعریف فرهنگ

۴-۱ فولکلور یا دانش عامیانه

۵-۱ سنت چیست؟

۶-۱ مبانی نظری فرهنگ عامه

۱-۶-۱ نظریه اشاعه‌گری و فرهنگ عامه

۲-۶-۱ نظریه تطویرگرایی و فرهنگ عامه

۳-۶-۱ نظریه ساختارگرایی و فرهنگ عامه

۴-۶-۱ پوپولیسم

۷-۱ قلمرو ادبیات عامیانه

۱-۷-۱ باورها و اعتقادات

۲-۷-۱ سنت

۳-۷-۱ روایت

۴-۷-۱ گفتارهای عامیانه

۵-۷-۱ هنرهای عامه

۸-۱ کارکردها و ویژگی‌های ادبیات عامیانه

۹-۱ فرهنگ عامه و مردم‌شناسی

۲۲	۱-۱۰ کارکردهای فرهنگ عامه
۲۲	خلاصه فصل اول
۲۳	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول
۲۷	فصل دوم: پیشینه فرهنگ عامیانه در ایران و جهان
۲۷	هدف کلی
۲۷	هدف‌های یادگیری
۲۷	۱-۲ تاریخچه پژوهش‌های فرهنگ عامیانه در جهان
۳۱	۲-۲ تاریخچه پژوهش‌های فرهنگ عامه در ایران
۳۶	خلاصه فصل دوم
۳۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۴۱	فصل سوم: مردم‌شناسی و ادبیات عامیانه
۴۱	هدف کلی
۴۱	هدف‌های یادگیری
۴۱	۱-۳ تاریخچه علم انسان‌شناسی
۴۲	۲-۳ مردم‌شناسی
۴۲	۳-۳ تعریف انسان‌شناسی
۴۴	۴-۳ تاریخچه علم مردم‌شناسی
۴۶	۵-۳ انسان‌شناسی فرهنگی
۴۷	۶-۳ کاربردهای فرهنگ
۴۷	۷-۳ فرهنگ در بینش ساختارگرایی
۴۸	خلاصه فصل سوم
۴۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۵۱	فصل چهارم: انواع و گونه‌های فرهنگ عامیانه
۵۱	هدف کلی
۵۱	هدف‌های یادگیری
۵۱	۱-۴ انواع و گونه‌های ادبیات عامیانه
۵۳	۲-۴ گونه‌های مختلف ادبیات عامیانه
۵۴	۱-۲-۴ روایات منظوم
۵۸	۲-۲-۴ روایت‌های منثور
۶۰	۳-۴ تعریف داستان و تفاوت آن با قصه
۶۱	۴-۴ متل‌ها
۶۲	خلاصه فصل چهارم
۶۳	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم

۶۷	فصل پنجم: ادبیات عامیانه و گویش‌ها و اقوام
۶۷	هدف کلی
۶۷	هدف‌های یادگیری
۶۷	۱-۵ ادبیات عامیانه، اقوام و گویش‌های محلی
۶۹	۲-۵ تنوع قومی و نژادی در ایران
۷۰	۳-۵ زبان‌ها و گویش‌ها در ایران
۷۱	۴-۵ اقوام ایرانی
۷۱	۱-۴-۵ قوم فارس
۷۲	۲-۴-۵ قوم آذری
۷۲	۳-۴-۵ قوم ترکمن
۷۳	۴-۴-۵ قوم کرد
۷۳	۵-۴-۵ قوم لر
۷۴	۶-۴-۵ قوم بلوچ
۷۵	۷-۴-۵ قوم عرب
۷۶	۸-۴-۵ قوم قشقایی
۷۶	۹-۴-۵ قوم شاهسون
۷۶	۱۰-۴-۵ قوم تالش
۷۷	۵-۵ تاریخچه زبان‌ها و گویش‌ها و همه‌میان ایرانی
۷۹	۶-۵ مهم‌ترین زبان‌ها و گویش‌های ایرانی امروز
۷۹	۱-۶-۵ تاجیکی
۷۹	۲-۶-۵ بختیاری و لری
۷۹	۳-۶-۵ زبان کردی
۸۰	۴-۶-۵ دری افغانستان
۸۱	۵-۶-۵ بلوچی
۸۱	۶-۶-۵ تاتی
۸۱	۷-۶-۵ تالشی
۸۲	۸-۶-۵ گیلکی
۸۲	۹-۶-۵ طبری یا مازندرانی
۸۳	۱۰-۶-۵ آسی
۸۳	۱۱-۶-۵ زبان‌های رمزی یا ساختگی
۸۷	۷-۵ تاریخچه پیدایش زبان مخفی یا لوتراها
۸۷	۸-۵ کاربرد نمادها در زبان
۸۸	۹-۵ زبان معیار
۸۸	خلاصه فصل پنجم
۸۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم

فصل ششم: جستارهای فرهنگ عامیانه

- ۹۱ هدف کلی
- ۹۱ هدف‌های یادگیری
- ۹۲ ۱-۶ جستار فرهنگ عامیانه در ادبیات
- ۹۲ ۲-۶ فرهنگ عامه و خرافات
- ۹۳ ۳-۶ مضامین ادبیات و فرهنگ عامه
- ۹۶ ۴-۶ قصه و داستان در ادبیات عامیانه
- ۹۷ ۵-۶ شعر و ترانه‌های فولکلوریک
- ۹۹ ۶-۶ ادبیات شفاهی در دوره قاجار
- ۱۰۰ ۶-۶ ویژگی‌های ادبیات عامیانه در دوره قاجار
- ۱۰۱ ۷-۶ کاربرد زبان ساده در شعر و نثر
- ۱۰۲ ۸-۶ فرهنگ عامه در ادبیات معاصر
- ۱۰۳ خلاصه فصل ششم
- ۱۰۴ خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم

فصل هفتم: روش‌های گردآوری فرهنگ و ادبیات عامیانه

- ۱۰۷ هدف کلی
- ۱۰۷ هدف‌های یادگیری
- ۱۰۷ ۱-۷ آشنایی با روش گردآوری فرهنگ و ادبیات عامیانه
- ۱۰۹ ۲-۷ تاریخچه پژوهش‌های فولکلوریک در ایران
- ۱۱۱ ۳-۷ ویژگی‌های پژوهش‌های فرهنگ مردم
- ۱۱۲ ۴-۷ مطالعات فرهنگ مردم در ایران
- ۱۱۴ ۵-۷ تاریخ پژوهش‌های مردم‌شناسی از دهه ۳۰ تا ۵۰
- ۱۱۵ ۶-۷ انقلاب اسلامی و پژوهش‌های مردم‌شناسی
- ۱۱۶ خلاصه فصل هفتم
- ۱۱۷ خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم

فصل هشتم: معرفی و نقد منابع

- ۱۱۹ هدف کلی
- ۱۱۹ هدف‌های یادگیری
- ۱۱۹ ۱-۸ معرفی و نقد منابع
- ۱۲۰ ۱-۸-۱ کلثوم‌نه
- ۱۲۲ ۱-۸-۲ تمثیل و مثل
- ۱۲۳ ۱-۸-۳ محمدجعفر محجوب
- ۱۲۳ ۱-۸-۴ مردم‌شناسی اعتقادات دینی
- ۱۲۴ ۱-۸-۵ از خشت تا خشت
- ۱۲۴ ۱-۸-۶ کتاب کوچه

- ۱۲۴ ۸-۱-۷ زبان و ادبیات عامه ایران
- ۱۲۵ ۸-۱-۸ فرهنگ عامیانه مردم ایران
- ۱۲۶ ۸-۱-۹ ترانه و ترانه‌سرایی در ایران
- ۱۲۷ ۸-۱-۱۰ اشعار عامیانه ایران در عصر قاجار
- ۱۲۸ ۸-۱-۱۱ ترانه‌های محلی ساکنان کرانه‌های جنوبی دریای خزر
- ۱۲۸ ۸-۱-۱۲ طبقه‌بندی قصه‌های ایرانی
- ۱۲۹ ۸-۱-۱۳ معتقدات و آداب ایرانی
- ۱۳۰ ۸-۱-۱۴ هفتصد ترانه از ترانه‌های روستایی ایران
- ۱۳۰ ۸-۱-۱۵ افسانه‌ها و باورهای جنوب
- ۱۳۰ ۸-۱-۱۶ کهنه‌های همیشه نو
- ۱۳۱ ۸-۱-۱۷ سنگستان، عقاید و رسوم عامه مردم بوشهر به انضمام لغات، امثال، اصطلاحات/عبدالحسین احدی ری‌شهری
- ۱۳۲ ۸-۱-۱۸ نقد و نظر علمی بلوکباشی، (معرفی، نقد آثاری در ادبیات مردم‌شناسی)
- ۱۳۲ ۸-۱-۱۹ فرهنگ و شهرت رنگ
- ۱۳۳ ۸-۱-۲۰ کتاب رنگ‌نارنگی
- ۱۳۳ ۸-۲-۲ تکنگرایی‌هایی در زمینه فرهنگ و ادبیات عامیانه
- ۱۳۴ ۸-۲-۱ تاریخچه تکنگرایی
- ۱۳۶ ۸-۲-۲ تاریخچه تکنگرایی در ایران
- ۱۴۲ خلاصه فصل هشتم
- ۱۴۳ خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هشتم

پاسخنامه
منابع

ادبیات عامیانه را می‌توان اصلی نانوشته و غیرمکتوب از تاریخ هر ملتی دانست که ارزش آن، بیش از بسیاری از آثار مکتوب و نوشتاری است؛ چرا که حافظه تاریخی اقوام مختلف سرشار از یادگاریهای شفاهی و نانوشته است، به عبارتی ردپای تاریخ شفاهی را می‌توان در هرآنچه به آن تاریخ مکتوب می‌نامیم، جست. باستان‌شناسان در هر مقطع زمانی با کشف بقایای ماریس از لایه‌های زمین و تاریخ، به زوایای بی‌شماری از زندگی گذشتگان دست یابند که لمس آن، لذت زیستن در تاریخ را به بشر منتقل می‌کند و چه لذت‌بخش است، این تجربه و تورق ملموس تاریخ که به وسیله آن می‌توان به اوراق و ابنا و شواهد دست یافت به مقایسه‌ای متفاوت از ادوار مختلف تاریخی و زیستی و فرهنگی مردم پی برد؛ اما در مورد تاریخ شفاهی ملل این تاریخ ارزشمند که در هیچ برگی و سندی ثبت نشده و تنها ماسن آن سینه پرتب و تاب اجداد و گذشتگان هر قوم است، باید گفت چه شکوهمند است که با کشف آن احساس، قرابت و نزدیکی شیرین و جاودانه‌ای را می‌توان چشید. این میراث فرهنگی عظیم و ارزشمند را می‌توان در زوایای مختلف و گوناگون طبقه‌بندی و براساس موضوعات فولکلور هر قوم تقسیم‌بندی کرد. می‌توان حکایات و روایات سنتی، محلی، مراسم و اعیاد و باورها و جشن‌ها و سرورها و سوگها و خرافات و عقاید و نجوم و احکام نجوم و... ضرب‌المثل‌ها و مثل‌ها و چیستان‌ها و لغزها را طبقه‌بندی و ثبت کرد. و چون این ذخایر شگرف با ذخایری از قصه‌ها و افسانه‌ها و باورها و ارزش‌های سنتی همراه است و بازگوکننده آرا و افکار و اصول و عقاید و سنن مردم است؛ بنابراین

نمایانگر زندگی اجتماعی و فرهنگی آن‌هاست و اساس ادبیات عامه نیز برپایه همین روایات نانوشته است. به باور بسیاری از صاحب‌نظران اصولاً آنچه که به‌عنوان آثار ماندگار از نویسندگان و هنرمندان باقی‌مانده بر پایه‌های استوار شواهد و یادگارهای شفاهی بنا شده است. سرزمین ایران نیز این کوله‌بار عظیم فرهنگی و اجتماعی را دوش‌به‌دوش و سینه‌به‌سینه و قدم‌به‌قدم از نسلی به نسل دیگر رسانده است و پیش از اختراع خط و ادبیات مکتوب، راه را برای حفظ این میراث هموار ساخته است. آثار فرهنگی با همه اختلافات ریز و درشت و خاص ملل از نظر معنوی، احساسی مشترک بین جوامع بشری ایجاد می‌کند. این فرهنگ مردم شامل ادبیات عامیانه یا ادبیات شفاهی است که می‌توان آن را فرهنگ معنوی ملل نامید. براین اساس و با توجه به اهمیت موضوع ادبیات عامیانه و فرهنگ عامه نگارنده بر مبنای سرفصل دانشگاه و تعیین دو واحد درسی با عنوان ادبیات عامیانه، مبادرت به نگارش کتاب با همین عنوان کرده و این کتاب را در ۸ فصل نگاشته است. در این فصول سعی شده است مباحث مختلفی چون بیان کلیات و مبانی نظری این علم و کارکردها و ویژگی‌های ادبیات عامیانه و همچنین تاریخچه آن و پژوهش‌هایی که در این زمینه در جهان و ایران انجام شده برای خواننده بیان شود. همچنین در فصولی جداگانه به بحث در مورد علم مردم‌شناسی و رابطه آن با ادبیات عامیانه نیز شرح داده‌شده و به ارتباط بین ادبیات عامیانه و گویش‌های اقوام گوناگون نیز پرداخته شده است و جستارهای فرهنگی مختلف عامیانه را نیز معرفی و سرانجام با روش‌های گردآوری فرهنگ و ادبیات عامیانه خواننده را آشنا کرده و در فصل هشتم و آخر کتاب نیز به نقد منابع پراکنده پرداخته شده است.

در پایان بر خود فرض می‌دانم که از استاد محترم جناب آقای دکتر حسین مسجدی، ویراستار علمی کتاب سپاس و قدردانی به‌عمل آورم که کوشیده‌اند، کمبودهای نگارنده را با دقت بیش از حد و علم و درایتی غیرقابل وصف، تصحیح و ابهامات و اشکالات کار را برطرف سازند.

همچنین از کارشناس محترم گروه، سرکار خانم علی‌نژاد و سایر دست‌اندرکاران چاپ منابع درسی در دفتر تدوین که در این راه پیوسته همراه من بوده‌اند و از هیچ کمکی دریغ نورزیدند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

طاهره جعفرقلیان

مرداد ۹۸